

Актуальні проблеми реформування судових та правоохоронних органів,
процесуального законодавства.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ ЗВЕРНЕННЯ ПРОКУРОРА З ПОЗОВОМ ПРО ВИЗНАННЯ АКТИВІВ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Котвяковський Ю.О.,
к.ю.н., доцент кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного університету

Законом України від 31 жовтня 2019 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», було суттєво змінено, загалом новий для вітчизняного законодавства, інститут т. зв. «цивільної конфіскації». Необхідність імплементації у національні правові системи держав можливості для конфіскації майна отриманого результаті корупційного злочину, без винесення вироку у рамках кримінального провадження, визначалась ст. 54 Конвенції ООН проти корупції 2004 року. При цьому застосування відповідної процедури Конвенцією передбачалось у разі неможливості застосування до злочинця заходів кримінального переслідування з причин його смерті, переховування та в інших відповідних випадках [2].

Подальший розвиток такий підхід отримав у сформульованих спеціалістами Світового Банку основних принципах інституту «цивільної конфіскації». Зокрема, принципом 1 передбачено неможливість заміни кримінального переслідування конфіскацією активів поза кримінальним провадженням. Наголошувалось, що застосування процедури «цивільної конфіскації» може доповнювати кримінальне переслідування, передувати пред'явленню кримінального обвинувачення або застосовуватись паралельно з

кримінальним процесом. Крім того, вона повинна бути передбачена в ситуаціях, якщо кримінальне переслідування виявиться неможливим (напр. у зв'язку із смертю підозрюваного) чи завершиться невдало (напр. не буде зібрано достатньо доказів на підтвердження вини обвинуваченого). Однією з умов застосування «цивільної конфіскації» є доведення кримінального походження активів або використання їх для вчинення злочину [3, с. 53-54].

Водночас запроваджений у 2015 р. до вітчизняного цивільного процесуального законодавства України інститут визнання необґрунтованими активів та їх витребування не мав чітко визначеного місця у вітчизняній правовій системі. В цій частині, І.В. Гловюк справедливо зауважувала, що процедура, передбачена у попередній редакції глави 12 ЦПК України, за своєю метою була дублюючою стосовно процедури вирішення питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів і документів, які були надані суду, у порядку КПК України, а за суб'єктною сферою застосування – вужчою, ніж кримінально-процесуальна процедура [4, с. 21].

Чинною редакцією ст. 290 ЦПК України передбачено дві підстави пред'явлення уповноваженим прокурором позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Так, згідно абз. 2 ч. 2 ст. 290 ЦПК України, підставою для подання позову є наявність різниці між вартістю активів набутих особою уповноваженою на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування та її законними доходами, що у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів». За наявності більш значної різниці між вартістю активів набутих вказаною особою та її законними доходами, такі дії кваліфікуються як незаконне збагачення відповідно до ч. 1 ст. 368⁵ КК України.

Крім того, згідно абз.3 тієї ж норми, позов пред'являється щодо активів, які перевищують визначений ст. 368⁵ КК України розмір, у разі, якщо відповідне кримінальне провадження закрито у зв'язку з недостатністю доказів для доведення винуватості особи та вичерпання можливості їх отримання; набрання чинності законом, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; смертю підозрюваного, обвинуваченого; не отриманням згоди держави, яка видала особу; закінченням строку досудового розслідування після повідомлення особі про підозру і відповідне рішення набуло статусу остаточного.

Таким чином, пред'явлення уповноваженим прокурором позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави на підставах визначених абз. 2 ч. 2 ст. 290 ЦПК України не пов'язане з кримінальним переслідуванням особи уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Водночас абз. 3 ч. 2 ст. 290 передбачено застосування заходів «цивільної конфіскації» у разі неможливості кримінального переслідування особи з підстав визначених законом. Це, в свою чергу, свідчить про часткове врахування вітчизняним законодавцем рекомендацій викладених у міжнародних документах щодо впровадження в національне законодавство інституту конфіскації активів поза кримінальним провадженням.

Поряд з тим, аналіз положень ч. 2 ст. 290 ЦПК України та ч. 1 ст. 368⁵ КК України в частині визначення розміру різниці між вартістю набутих активів та законними доходами особи уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, дозволяє зробити висновок про поступове розширення сфери застосування заходів «цивільної конфіскації» передбачених абз.2 ч. 2 ст. 290 ЦПК України, тобто не пов'язаних з кримінальним провадженням щодо такої особи.

Зокрема, як впливає із змісту абз. 2 ч. 2 ст. 290 ЦПК України, для розрахунку вартості активів набутих особою слід застосовувати розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день

набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів».

Варто відзначити, що законодавцем при формулюванні змісту ч.2 ст. 290 ЦПК України зроблено відступ від загального правила визначеного ч. 9 ст. 19 згідно якої, для цілей ЦПК України, розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судове рішення.

Разом з тим, у вказаному Законі, опублікованому в газеті «Голос України» від 27.11.2019 р. № 227, визначено набрання ним чинності з дня, наступного за днем його опублікування, тобто 28.11.2019 року. Згідно Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, станом на 28.11.2019 р., становив 2007 гривень. Проте вже з 1.12.2019 р. його розмір збільшився до 2102 гривень. Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», встановлено розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб: з 1 січня - 2270 гривень, з 1 липня - 2379 гривень, з 1 грудня - 2481 гривня.

Водночас, як зазначалось вище, абз. 2 ч. 2 ст. 290 ЦПК України встановлено, що позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави подається уповноваженим прокурором, якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи не перевищує межу, встановлену статтею 368⁵ Кримінального кодексу України, тобто, згідно ч. 1 вказаної статті – шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Сума неоподатковуваного мінімуму доходів громадян в частині кваліфікації кримінальних правопорушень, відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, та дорівнює, згідно з підпунктом 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV ПК

України 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленому законом на 1 січня відповідного року.

Отже, із збільшенням розміру прожиткового мінімуму, розмір різниці вартості активів набутих особою уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та її законними доходами, що дає підстави для кваліфікації дій особи за ст. 368⁵ КК України, буде зростати пропорційно до збільшення прожиткового мінімуму.

Поряд з тим, із законодавчим збільшенням розміру соціальних стандартів, що у значній мірі пов'язано з інфляційними процесами в економіці України, у ЦПК України не передбачено підвищення розміру різниці між законними доходами особи та набутими нею активами, яка, згідно абз.2 ч. 2 ст. 290 ЦПК України, є підставою для звернення уповноваженого прокурора з відповідним позовом.

Виходячи з викладеного, логічним видається висновок про необґрунтованість фіксації розміру прожиткового мінімуму, що враховується для визначення різниці між вартістю активів та законними доходами особи на рівні суми визначеної законом станом на 28.11.2019 року. У цьому зв'язку, на нашу думку, є доцільним у ч. 2 ст. 290 ЦПК України змінити слова: «встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом» словами: «встановленого законом станом на 1 січня календарного року, в якому пред'являється позов».

Використана література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 2. ст.5
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 31.10.2003 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 09.04.2021 р.)

3. Гринберг Т. Возврат похищенных активов: Руководство по конфискации активов вне уголовного производства. / Теодор Гринберг, Линда Сэмюэль, Вингейт Грант, Ларисса Грей ; Пер. с англ. М.: Альпина Паблишерз, 2010. 356 с.
4. Гловюк І.В. Позовне провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування і «кримінальна спеціальна конфіскація»: питання кореляції. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ім. Ю.С. Червоного, м. Одеса, 16 листоп. 2018 р. Одеса: Фенікс, 2018. С. 16-21.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. ст.436
6. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. ст.112.
7. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23.11.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018, № 50, ст.400
8. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 09.04.2021 р.)